

Nota van Sicco Mansholt over de landbouwintegratie ('s Gravenhage, 6 October 1953)

Source: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam. NVV - J.G. van Wouwe 1945-1973. Stukken betreffende Europese en internationale organisaties. Stukken betr. de Nationale Commissie van advies voor de Europese Landbouwintegratie. 1952-1955, 105.

Copyright: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis / International Institute of Social History

URL: http://www.cvce.eu/obj/nota_van_sicco_mansholt_over_de_landbouwintegratie_s_gravenhage_6_october_1953-nl-1a59b4f4-c74e-44c4-b4e1-e5611e94ff39.html

Publication date: 22/10/2012

Nota van Sicco Mansholt in zake het verloop van de besprekingen over landbouwintegratie ('s Gravenhage, 6 October 1953)

Alvorens de met de van 16—21 Maart 1953 te Parijs gehouden Ministersconferentie in eerste instantie afgesloten besprekingen ter zake van de organisatie der agrarische markten aan een nadere beschouwing te onderwerpen, wil het de ondergetekende gewent voorkomen vooraf de belangrijkste uitgangspunten welke in de afgelopen jaren het Nederlandse standpunt hebben bepaald nog eens in het kort te releveren.

In de eerste plaats kan worden opgemerkt, dat het streven naar een Landbouwgemeenschap steeds is gezien als een belangrijke ontwikkeling op de weg naar een Verenigd Europa. Juist door de nauwe relaties met andere delen van het economisch leven zou van een integratie van de landbouw een sterke stimulans kunnen uitgaan tot een overeenkomstige ontwikkeling in de andere sectoren. Anderzijds heeft men zich niet verheeld, dat een volledige realisatie van een Landbouwgemeenschap zonder een integratie dier andere sectoren niet wel mogelijk is, aangezien de talrijke en belangrijke bindingen tussen de landbouw en het economisch leven daarbuiten niet kunnen worden verbroken. In deze gedachtengang past het niet tot een integratie van een beperkt aantal producten over te gaan. Bij een zodanige opzet zou men de Landbouwgemeenschap het karakter geven van een reeks "Commodity Agreements", waarbij de onderlinge samenhang der agrarische sectoren zou worden verwaarloosd. Bovendien zou uit het oog worden verloren, dat het bij de vorming van een dergelijke Gemeenschap in de eerste plaats gaat om een verhoging van de productiviteit in de Europese landbouw. Daarbij zal bijzondere aandacht besteed moeten worden aan investeringen en modernisatie, het vraagstuk der kleine gezinsbedrijven en het landarbeidersvraagstuk.

Aangezien de landbouw in de Westeuropese landen grote verschillen in efficiency vertoont, is voorts altijd uitgegaan van de gedachte, dat in een waarschijnlijk langdurige overgangperiode belangrijke aanpassingen moeten plaatsvinden, aler een volledige vrijmaking van het agrarische handelsverkeer mogelijk is. Hierop steunde de gedachte, dat reeds in een zo vroeg mogelijk stadium de nodige voorbereidingen getroffen moeten worden. De totstandkoming van de eenheidsmarkt, waarbij o.m. de nationale bescherming en de geleidelijke afbraak hiervan onder gemeenschappelijk toezicht worden gesteld, maakt het verder noodzakelijk geleidelijk over te schakelen van het nationale landbouwbeleid op een gemeenschappelijk beleid. Het onder gemeenschappelijk toezicht stellen van de nationale bescherming — en de geleidelijke verlaging hiervan — dient naar Nederlandse opvattingen van stonde af aan te geschieden. Zou men hiermede wachten tot een later stadium, dan zou het grote gevaar ontstaan, dat de landbouw in elk der landen zich blijft ontwikkelen in autarkische richting, aangezien dan de door de bescherming in vele opzichten kunstmatige prijzen bij de boeren de leidraad voor hun productieverhogende inspanning blijven vormen.

Waar, zoals uit het bovenstaande blijkt, de vorming van een Landbouwgemeenschap een proces is dat diep ingrijpt in de gehele economie van de deelnemende landen, is er van Nederlandse zijde bij voortdoring naar gestreefd, dat de landbouwbesprekingen zich niet uitsluitend of in overwegende mate afspelen in agrarische kringen.

Ten slotte kan in dit verband worden vermeld, dat, naar de ervaring leert, het alternatief voor integratie — de weg van het internationale overleg — nimmer blijvende resultaten oplevert. Een geleidelijke eliminatie der economische en politieke scheidslijnen tussen de landen, de ontwikkeling van een gelijkgericht economisch en sociaal beleid, de bevordering van monetaire stabiliteit en een vrij betalingsverkeer vormen reeds sinds vele jaren het onderwerp van internationaal overleg en zijn met name na 1918 het kernpunt geworden van practisch alle economische discussies in de verschillende internationale organisaties. Zij zijn dit opnieuw in de organisaties welke na 1945 zijn opgericht: G.A.T.T., O.E.E.C. en E.B.U. Deze organisaties verschaffen echter niet voldoende waarborgen, dat de resultaten, welke soms onder gunstige omstandigheden worden bereikt, ook werkelijk geconsolideerd kunnen worden. Zodra zich moeilijkheden voordoen, is het een normaal verschijnsel, dat de bij deze organisaties aangesloten landen zich terugtrekken op een nationaal bepaald standpunt. Het Nederlandse standpunt is daarom, dat men voor de realisatie van de eenheidsmarkt verder moet gaan dan internationale samenwerking en dat de supra-nationale weg voor de toekomst de enig aangewezen is.

In dit licht bezien was het resultaat van de Voorbereidende Ministersconferentie, welke van 25—28 Maart 1952 te Parijs werd gehouden, zeer teleurstellend. Duidelijk is op deze Conferentie gebleken, dat de landbouw als "gangmaker" voor de economische integratie voorlopig weinig perspectieven bood. De gewettigde verwachting, dat de zes Schumanlanden op deze Conferentie, gezien de bij de voorbereiding van de Gemeenschap voor Kolen en Staal en van de Europese Defensiegemeenschap gebleken bereidheid om terwille van de Europese eenheid de supra-nationale weg te bewandelen, een in grote trekken gemeenschappelijk standpunt zouden innemen, is niet in vervulling gegaan. Integendeel, de Ministers van Landbouw hebben zich van de ontwikkeling buiten de landbouw gedistantieerd. Niet vreemd hieraan is geweest het feit, dat de boerenorganisaties — ook politiek — veelal een belangrijke machtspositie innemen, waardoor in sommige landen het boerenbelang onevenredig sterk op de voorgrond wordt geplaatst.

Het resultaat van de Conferentie is dan ook weinig positief geweest en heeft zich beperkt tot het instellen van een werkgroep, welke in afwachting van een bijeen te roepen tweede Conferentie documentatie zou verschaffen over:

- a. een vijftiental belangrijke producten, resp. groepen van producten, tezamen vrijwel het gehele producten-assortiment omvattend;
- b. algemene landbouwkundige problemen (arbeidslonen, sociale vraagstukken, belastingen, investeringen, credieten, enz.);
- c. de institutionele opzet der reeds bestaande doelgemeenschappen.

Gedurende het jaar dat ligt tussen het tijdstip van de Voorbereidende Conferentie en de Conferentie van Maart 1953 hebben zich in Europa belangrijke nieuwe ontwikkelingen voorgedaan, die mede bepalend zijn geweest voor de houding van Nederland op de tweede Conferentie. Bedoeld wordt de evolutie die vooral onder invloed van de voorbereiding van een Europese Defensie Gemeenschap en van het statuut voor een Europese Politieke Gemeenschap is opgetreden. Door het aan de orde stellen van het verdrag voor de Europese Defensie Gemeenschap, die qua origine buiten de functionele weg staat, is in het najaar van 1952, in het bijzonder door het verstrekkende karakter dat aan een integratie op het gebied van de Defensie moet worden toegekend, een ontwikkeling opgetreden waarbij de politieke integratie zeer sterk op de voorgrond is komen te staan.

De Nederlandse Regering, de ontwikkeling leidend tot de oprichting van een Europese Gemeenschap ten zeerste toejuichend, zich daarbij evenwel realiserend dat de verdere evolutie op het economisch terrein niet op de achtergrond mag geraken, heeft van stonde af aan het bij de sectorsgewijze integratie reeds tot uiting gebrachte gezichtspunt, dat politieke en economische integratie onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn, met kracht naar voren gebracht. In dit verband moet in de eerste plaats melding worden gemaakt van de zgn. Resolutie van Luxemburg van 10 September 1952, waarin de erkenning van evenbedoelde koppeling van de economische en de politieke integratie officieel tot uitdrukking is gebracht door de Ministers van Buitenlandse Zaken der zes landen. In deze Resolutie immers hebben de zes Ministers zich in principe uitgesproken ten gunste van de vorming van een Politieke Gemeenschap in Europa, daarbij erkennend, dat de vestiging van deze Gemeenschap onafscheidelijk verbonden is aan het leggen van een gemeenschappelijke grondslag voor de economische ontwikkeling en een samensmelten der wezenlijke belangen der deelnemende staten. Deze Resolutie en het daaruit voortgekomen werk — de voorbereiding van een ontwerp-statuut voor een Europese Gemeenschap, welk ontwerp in Maart aan de zes Regeringen ter beoordeling is aangeboden — worden door de Nederlandse Regering gezien als een belangrijke nieuwe mogelijkheid voor de verdere ontwikkeling van de Europese eenwording op politiek en economisch gebied en dus ook op het gebied van de landbouw.

Op 24 en 25 Februari 1953 zijn de zes Ministers van Buitenlandse Zaken te Rome opnieuw bijeen geweest. Op de grondslag van de Luxemburgse Resolutie is door hen gesteld, dat de vorming van een algemene economische integratie "constitue un objectif essentiel" der landen die een Europese Politieke Gemeenschap wensen te vormen. Zij hebben zich in principe — zo luidt het communiqué der bijeenkomst verder — uitgesproken voor de geleidelijke vorming van een eenheidsmarkt, daarbij aanduidend, dat "des

déséquilibres ou des troubles fondamentaux" op economisch en sociaal terrein moeten worden voorkomen. Zij hebben tenslotte besloten zonder verwijl en met behulp van deskundigen een studie te doen verrichten over de maatregelen die moeten worden genomen om tot het doel te komen.

Vastgesteld mag worden, dat tot de bovengeschetste besluitvorming der Ministers van Buitenlandse Zaken de memoranda der Nederlandse Regering van 11 December en 14 Februari een belangrijke bijdrage hebben geleverd. Ook op het parlementaire niveau heeft zich in het kader der Assemblée ad hoc bij het ontwerpen van de constitutie voor een Europese Gemeenschap het streven naar economische integratie duidelijk gemanifesteerd.

Indien de hier geschetste nieuwe ontwikkeling zal blijken door te zetten, verkrijgt de sectorsgewijze integratie een geheel ander karakter in dien zin, dat de verschillende sectoren bij de vorming van een „marché commun" politiek en economisch in één kader worden geplaatst, hetgeen om verschillende redenen ten zeerste moet worden toegejuicht. In de eerste plaats wordt hierdoor het gevaar, dat een geïntegreerde sector te veel een geïsoleerde macht gaat vormen, belangrijk verkleind, terwijl de "globale approach" bovendien het bezwaar ondervangt van de onvermijdelijke spanningen die optreden bij het voortschrijden van de integratie in één sector — i.c. de landbouw — indien dit niet of onvoldoende gepaard gaat met een overeenkomstige ontwikkeling in de andere sectoren.

Toch zal ook bij de globale benaderingswijze niet kunnen worden vermeden, dat een sectorsgewijze behandeling van vele vraagstukken plaatsvindt. Om technische redenen moet bijv. de verlaging van tarieven ongetwijfeld per sector worden gezien. Bovendien zouden bij de verlaging van de tarieven over de gehele linie in eenzelfde tempo bepaalde bedrijfstakken, waar ingrijpende structurele aanpassingen noodzakelijk zijn, in het gedrang komen. Aan een aparte behandelingswijze, bijv. een vertraagde verlaging der tarieven, is hier niet te ontkomen. Verder zal, naarmate de scheidslijnen tussen de landen aan betekenis inboeten, het nationale beleid op bepaalde punten moeten worden vervangen door een gezamenlijk beleid en ook hier zal men aan de voor elke sector karakteristieke problematiek niet voorbij kunnen gaan.

Gedurende de laatste maanden van het vorige jaar en in Januari 1953 heeft de ondergetekende informeel overleg gepleegd met de Ministers van Landbouw van een aantal landen nopens de tweede Ministersconferentie over de Organisatie van de Europese agrarische markten. De ondergetekende heeft daarbij uiteraard vooral contact gezocht met de Ministers der zes landen, aangesloten bij de K.S.G., teneinde na te gaan in hoeverre althans deze landen op de komende Conferentie ten aanzien van enkele principiële aspecten tot een gemeenschappelijk standpunt zouden kunnen komen. Waar door de ondergetekende weliswaar de integratie der zes landen voorlopig voor de enig mogelijke weg is gehouden om tot een waarlijk eenwording van Europa te komen, doch nimmer het "kleine Europa" als doel is gezien, heeft hij gemeend dit vooroverleg niet strikt tot de zes te moeten beperken. In dit licht moet o.m. het bezoek aan het Verenigd Koninkrijk en Denemarken worden gezien.

Mede met inachtneming van bovenvermeld vooroverleg kan voor de belangrijkste landen de navolgende situatie-schets worden gegeven.

Frankrijk

In dit land weken aanvankelijk de inzichten van de Regering, neergelegd in het zgn. Plan Pflimlin, vooral op twee essentiële punten af van die der Nederlandse Regering. In de eerste plaats beoogde het Franse plan — althans in het beginstadium — de integratie van slechts vier producten: wijn, granen, zuivelproducten en suiker. Naar Nederlandse opvatting zou, zoals eerder werd aangegeven, van meet af aan de gehele landbouw bij de integratie betrokken moeten zijn. In de tweede plaats wilde het plan van de Franse Regering eerst tot afschaffing van de handelsbarrières overgaan wanneer de concurrentievoorwaarden in alle landen volkomen gelijk zouden zijn geworden. Zoals eveneens hiervoor tot uiting werd gebracht, zou deze aanpak het bereiken van de eenheidsmarkt en met name de opvoering van de productiviteit ernstig in gevaar brengen.

Als gevolg van het voortdurende nauwe overleg tussen de Franse en de Nederlandse Regering verminderden deze verschillen van inzicht in de loop der tijd aanmerkelijk, zodat gesteld kan worden, dat slechts weinige

maanden vóór de afgelopen Conferentie de Franse Regering in principe overtuigd was van de noodzaak tot integratie van het "ensemble des produits".

Ook ten aanzien van het tweede verschilpunt kon een toenadering der standpunten worden vastgesteld. Aan Franse zijde kwam de eis tot het gelijk zijn der concurrentievoorwaarden op de achtergrond te staan, terwijl van Nederlandse kant wat sterker de nadruk werd gelegd op de te verlenen hulp en rationalisatie. Tijdens de besprekingen, enkele maanden voorafgaande aan de Conferentie, kon dan ook een grote mate van overeenstemming worden geconstateerd. Tengevolge van het aftreden der Regering Pinay-Schuman was het de Franse Minister van Landbouw evenwel niet mogelijk op de Conferentie van Maart j.l. een standpunt in te nemen dat aansloot bij de gehouden besprekingen.

Italië

In dit land heeft van stonde af aan een sterke stroming bestaan ten gunste van de Europese eenwording, ook op agrarisch gebied. Terwijl er geen aanwijzingen zijn die er op duiden, dat de positieve houding tegenover de integratie in het algemeen zou zijn afgenomen, werd in de houding van de Italiaanse Minister van Landbouw tegenover de landbouwintegratie een toenemende aarzeling vastgesteld. Onder meer om redenen van binnenlandse aard bleek deze Minister steeds meer geporteerd te zijn voor een agrarische integratie die een zo groot mogelijke geografische omvang heeft. Dit laatste zou evenwel ten koste gaan van de beginselen welke de totstandkoming van een werkelijke eenheidsmarkt waarborgen; met name het supranationale beginsel zou op deze wijze ernstig in verdrukking komen.

Westduitse Bondsrepubliek

In de Bondsrepubliek waren ten tijde van de Conferentie van Maart j.l. de gedachten omtrent de Europese eenwording allerminst zo duidelijk als thans het geval is. De houding van de verschillende partijen, alsook het vraagstuk van Duitslands eenwording, verhinderden een belangrijke verheldering in de meningsvorming. Ten aanzien van de landbouw is altijd een aarzeling bespeurd bij het Deutsche Bauernverband. Dr Hermes, de president van deze organisatie, heeft de Bondsrepubliek vertegenwoordigd bij de werkzaamheden van de Tussentijdse Werkgroep en is ook opgetreden als gedelegeerde der Bondsrepubliek op de Ministeriële Conferentie.

België-Luxemburg

Reeds geruime tijd kan met betrekking tot België een terughoudendheid worden geconstateerd ten aanzien van de landbouwintegratie. In deze positie zijn geen klaarblijkelijke veranderingen opgetreden. In tegenstelling hiermede kon bij het vooroverleg in Luxemburg een positieve gezindheid worden vastgesteld.

Denemarken

Wellicht mede als gevolg van zijn geografische ligging was de belangstelling van dit land voor de politieke ontwikkeling in West-Europa tot voor kort teleurstellend. Met voldoening kan echter worden geconstateerd, dat sinds enige tijd de indruk bestaat, dat zich hierin een kentering aan het voltrekken is en dat met name de belangstelling voor een Landbouwwetenschap groeit. De besprekingen in Kopenhagen hebben deze indruk bevestigd, al moet hieraan worden toegevoegd, dat aldaar nog aarzeling bestaat tegenover de noodzaak van een zekere soevereiniteitsoverdracht. Van Nederlandse zijde is voorts tijdens deze besprekingen op ondubbelzinnige wijze blijk gegeven van de opvatting, dat de te vormen Gemeenschap een "open" karakter moet hebben, open in een tweeledige betekenis: in politieke zin, dat het "kleine Europa" te allen tijde bereid moet zijn nieuwe leden op te nemen; in economische zin, dat een geleidelijke eliminatie van de economische grenzen tussen de deelnemende landen nimmer gepaard mag gaan met de vorming van een sterke gemeenschappelijke bescherming t.o.v. de niet-deelnemende landen. Het grote belang van nauwe banden met niet-deelnemende landen welke in het handelsverkeer voor landbouwproducten een belangrijke plaats innemen werd in dit verband nog eens onderstreept.

Het Verenigd Koninkrijk

De houding van het Verenigd Koninkrijk t.o.v. de West-europese integratie is genoegzaam bekend. De aanvankelijk afwijzende houding heeft zich gewijzigd in een, die van toenemende sympathie blijk geeft, doch tot nu toe zijn er geen tekenen die er op wijzen, dat het Verenigd Koninkrijk bereid zou zijn aan een te vormen Gemeenschap op voet van gelijkheid deel te nemen. Wel streeft dit land er naar nauwe betrekkingen te onderhouden met wat op het Continent op het gebied van de integratie tot stand komt. Ongetwijfeld heeft het Verenigd Koninkrijk grote belangstelling voor de besprekingen op het terrein van de landbouw, mede gezien het belang dat dit land heeft bij de voedselimporten uit Europa.

De door de ondergetekende gevoerde besprekingen hebben in zoverre vrucht afgeworpen, dat de Franse Regering het initiatief heeft genomen om, voorafgaande aan de Ministersconferentie der zestien landen, een voorbespreking tussen de zes Ministers van Landbouw te doen plaats vinden. Tijdens de bijeenkomst van de Ministers van Buitenlandse Zaken der zes landen op 24 en 25 Februari te Rome, waar aan het slot der besprekingen de positie van de landbouwintegratie werd gereleveerd, heeft de Franse Minister van Buitenlandse Zaken dit bevestigd, hetgeen instemming vond in de kring van de Ministers van Buitenlandse Zaken. Opgemerkt moge hierbij worden, dat van Nederlandse zijde de voorkeur werd gegeven aan een bespreking niet slechts tussen de Ministers van Landbouw, doch aan een bespreking tussen de Ministers van Buitenlandse Zaken en van Landbouw. Op deze wijze immers zou het vraagstuk duidelijk in de sfeer der internationale politiek zijn gebracht.

Intussen deed zich te elfder ure een ontwikkeling van verstrekkende betekenis voor. Na de wisseling van de Franse Regering, welke in Januari plaatsvond, bleek al spoedig, dat zich een ommekeer aan het voltrekken was in het buitenlands beleid. De vervanging van de Regering Pinay door de Regering Mayer en wel in het bijzonder de vervanging van Minister Schuman door Minister Bidault bleek ondanks alle eerder gedane uitspraken tot gevolg te hebben, dat Frankrijk zich als promotor voor de Europese eenwording geleidelijk aan terugtrok.

De ongunstige weerslag hiervan op de Franse houding tegenover de Landbouwconferentie deed zich gevoelen op de voorbespreking der zes Landbouwministers, welke op 14 Maart, twee dagen voor de Conferentie der zestien, plaatsvond. Door de Franse Regering was aan deze voorbespreking het karakter gegeven van een "réunion d'information" die volgens de woorden van Minister Bidault tot doel had de op 16 Maart beginnende Conferentie der zestien naar concrete beslissingen te leiden. Minister Bidault stelde voorts in zijn openingsrede, dat de Conferentie der zestien niet door de zes voor een fait accompli zou mogen worden gesteld. Hij stelde de samenwerking der zestien landen praealabel door te verklaren, dat "un accord des Seize Nations sur les échanges agricoles fournirait un cadre à l'intérieur duquel nos six pays pourraient instituer une coopération plus étroite", aldus accentuerend, dat voor de Franse Regering voor wat de landbouw betreft de te Rome genomen beslissing ondergeschikt was aan een eventuele besluitvorming in het kader der zestien. De vergadering werd bijgewoond door de Ministers Laurens (Frankrijk), Fanfani (Italië), Héger (België), Dupong (Luxemburg) en door de ondergetekende. De Duitse Regering was vertegenwoordigd door Dr Hermes, voorzitter van het Deutsche Bauernverband, die vergezeld werd door Prof. Ophüls van het Ministerie van Buitenlandse Zaken te Bonn.

Minister Bidault verliet na het uitspreken van de openingsrede de vergadering en Minister Laurens werd tot voorzitter benoemd. De ondergetekende heeft daarop het Memorandum aan de orde gesteld dat in de dagen voorafgaande aan de bijeenkomst door de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordigers aan de Ministers van Buitenlandse Zaken en van Landbouw der K.S.G.-landen was overhandigd. Dit Memorandum gaat als bijlage I bij deze nota. Het overleg tijdens deze bijeenkomst heeft uitgewezen dat bij enkele der aanwezige Regeringsvertegenwoordigers een zekere tegenzin bestond tegen het schenken van aandacht aan de consequenties voor de landbouw van de door de Ministers van Buitenlandse Zaken te Rome genomen beslissing. Veeleer bestond de neiging te spreken over de vraag voor welke agrarische producten een marché commun in het kader der zestien zou moeten worden gevormd en of het niet wenselijk zou zijn een in het kader der zes gevormde lijst aan de conferentie der zestien voor te leggen.

De ondergetekende heeft tegen een en ander bezwaar gemaakt en er op gewezen, dat er naar zijn mening tegen moest worden gewaakt de indruk te wekken, dat de bijeenkomst der zes een ander doel zou hebben

dan na te gaan welke consequenties de door de Ministers van Buitenlandse Zaken der Zes genoemde beslissingen voor de landbouw hebben. De ondergetekende heeft, steunend op het Nederlandse Memorandum, sterk de nadruk gelegd op de door de zes Ministers van Buitenlandse Zaken te Rome genomen beslissing, die, betrekking hebbend op het gehele economische terrein, ook de landbouw omvat. Besloten werd, dat een eerste bijeenkomst der zes zou plaatsvinden na afloop der Conferentie van de zestien; voorts, dat de Ministers op Zondagmiddag 15 Maart opnieuw bijeen zouden komen om een communiqué voor de Conferentie der zestien op te stellen. Dit document gaat als bijlage 2 bij deze nota. De positieve elementen in dit weinig zeggende communiqué zijn een bevestiging door de zes Ministers van de te Rome genomen beslissing en het besluit tot het plegen van verder overleg.

Gezien het bovengeschetste — teleurstellende — verloop van de Conferentie der Ministers van Landbouw der Schuman-landen stond vrijwel vast, dat ook de tweede Conferentie der zestien niet tot concrete resultaten zou leiden.

De Nederlandse delegatie voor deze Conferentie, die onder leiding van de ondergetekende stond, was als volgt samengesteld:

Mr J. J. van der Lee, vice-voorzitter, Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, Directeur voor de Internationale Organisaties;

Dr J. Linthorst Homan, vice-voorzitter, Directeur voor Integratie bij het Directoraat-Generaal van de Buitenlandse Economische Betrekkingen;

Mr M. C. v. d. Burcht v. Lichtenbergh, lid, Ministerie van Buitenlandse Zaken;

Ir M. C. van Kamelen, lid, Landbou wattaché bij H. M. Ambassade te Bonn;

Mr H. E. R. E. A. Frank, lid, Landbou wattaché bij H. M. Ambassade te Parijs;

de heer D. J. A. M. van Arcken, lid, Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening;

Drs W. Le Mair, lid, Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening;

Mr N. C. de Grooth van Embden, lid, Ministerie van Financiën;

Mr F. Goud, secretaris, Directoraat-Generaal van de Buitenlandse Economische Betrekkingen;

Dr E. van de Wiel, expert, Adj. Directeur van het Landbouw-Economisch Instituut;

Mr J. S. Biesheuvel, waarnemer van de Stichting voor de Landbouw;

de heer H. Oosterhuis, waarnemer van de Raad van Vakcentrales;

de heer H. J. de Koster, waarnemer van de contactcommissie van de Werkgeversverbonden;

de heer Th. Boersma, waarnemer van de Raad van Overleg voor de Handel.

Nadat op voordracht van Italië Minister Laurens tot president was gekozen en op voorstel van België Minister Fanfani en de ondergetekende tot vice-presidenten waren benoemd, stelde de president, ondersteund door Duitsland, Italië en Turkije, de toelating van Spanje aan de orde. Noorwegen en Engeland namen het standpunt in, dat een beslissing omtrent dit punt praematuur was en beter kon worden uitgesteld totdat was uitgemaakt, in welk kader de werkzaamheden zouden worden voortgezet. Aangezien Spanje geen lid is van de O.E.E.C., zouden bij een besluit tot verwijzing naar dit lichaam moeilijkheden kunnen rijzen. Nadat Zwitserland echter had gewezen naar de oplossing welke voor Spanje was gevonden terzake van de in het kader der O.E.E.C. gehouden Transport Conferentie, werd reeds in dit stadium tot toelating besloten. De

ondergetekende sloot zich aan bij het standpunt, dat Spanje tot de Conferentie kon worden toegelaten.

De uitnodiging aan de Raad van Europa als waarnemer op te treden werd unaniem aanvaard, waarna de door een aantal internationale organisaties op het gebied van de landbouw (werknemers en werkgevers), de industrie en de handel te kennen gegeven wens als waarnemer aan de Conferentie te mogen deelnemen in behandeling kwam. Ter beoordeling dezer aanvragen werd een subcommissie ingesteld. In deze commissie bleek bereidheid te bestaan producentenorganisaties — met name de International Federation of Agricultural Producers en de Confédération Européenne d'Agriculture — toe te laten, doch men stond, met uitzondering van Nederland, afwijzend tegenover het toelaten van andere organisaties zolang geen onderwerpen aan de orde zouden komen welke specifiek de belangen dezer organisaties raken. Toelating van vertegenwoordigers der beroepsorganisaties op het gebied van handel en industrie is mogelijk op grond van de besluiten der Conferentie van Maart 1952. Nadat de hoofden der delegaties in een afzonderlijke zitting zich over deze kwestie nog nader hadden beraden, en door het vasthouden van Nederland aan het standpunt, dat althans ook de werknemers van stonde af aan als waarnemers dienden aanwezig te zijn, werd uiteindelijk besloten de Internationale Federatie van Landarbeiders en de Internationale Federatie van Christelijke Landarbeiders uit te nodigen.

Tenslotte werd de op de Voorbereidende Conferentie van 25 Maart 1952 opgestelde ontwerpagenda door deze Conferentie als agenda goedgekeurd en overgenomen. De agenda gaat als bijlage 3 bij deze nota.

Minister Bidault repte in zijn openingsrede slechts even en in zeer voorzichtige bewoordingen over het vooroverleg tussen de zes. Opgemerkt werd, dat bij de voorbesprekingen geen beslissingen waren genomen welke zouden kunnen vooruitlopen op de besluiten dezer Conferentie. Minister Laurens uitte zich op dit punt eveneens zeer voorzichtig door te stellen, dat op de Voor-Conferentie der zes duidelijk was gebleken, dat de ontwikkeling bij de zes op geen enkele wijze deze landen a priori zou verhinderen deel te nemen aan het streven in het raam der zeventien. Van Italiaanse zijde werd hieraan toegevoegd, dat men naar Parijs was gekomen om te spreken over de doeleinden van deze Conferentie en bepaald niet ter behandeling van aangelegenheden die elders en op ander niveau werden nagestreefd. België stipte in dit verband de ontwikkeling in de politieke sfeer slechts even aan en stelde vast, dat sinds de Voorbereidende Conferentie in de internationale sfeer bepaalde overeenkomsten waren getekend en andere werden uitgewerkt, doch dat geen dezer een belemmering vormden voor het werk in het 'kader der zeventien. Van de zijde van Duitsland, Frankrijk en Luxemburg werd over de voorbespreking der zes niets naar voren gebracht.

Nederland nam ten deze uiteraard een andere positie in. De ondergetekende verklaarde, dat de positie van de Nederlandse Regering bepaald wordt door de ontwikkelingen in het politieke vlak, met name door de Resolutie van Luxemburg, de Conferentie in Rome en het werk van de Assemblée ad hoc. In dit verband werd voorts de nadruk gelegd op het feit, dat de Nederlandse Regering zich op het standpunt stelt, dat de oplossing van de Europese economische vraagstukken niet op consultatieve basis kan worden gevonden doch slechts op de grondslag van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, zoals in de Resolutie van Luxemburg en de beslissingen van Rome tot uitdrukking is gebracht. Verklaard werd, dat zij uit dien hoofde van mening is, dat de zes Regeringen een bijzondere verantwoordelijkheid hebben. Gesteld werd verder dat een agrarische integratie tot stand dient te komen in het raam ener algemene integratie en dat, hoewel Nederland bereid is deel te nemen aan de Conferentie der zeventien, het standpunt wordt ingenomen, dat de ontwikkeling bij de zes steeds geconfronteerd moet worden met die in ruimer verband.

De praealabele vraag, zo werd door de ondergetekende verklaard, is die van het karakter der te vormen organisatie. Voor de volledige tekst van deze verklaringen moge worden verwezen naar de bijlagen 4 en 5.

Reeds in het eerste stadium der besprekingen tekende zich duidelijk een scheidslijn af tussen Frankrijk, Duitsland en Italië enerzijds, Nederland en Engeland, gewoonlijk gesteund door Noorwegen, anderzijds. Deze scheidslijn heeft in principe de discussies tot het einde toe beheerst.

De eerstgenoemde landen verklaarden zich ten gunste van een organisatie per product. Gesteld werd, dat op basis der door de Interim Working Party gereedgemaakte documentatie door een opnieuw op te richten groep van experts voorstellen moesten worden uitgewerkt teneinde voor een zevental producten,

respectievelijk productengroepen, te komen tot een zekere marktorganisatie. Het betreft hier de volgende producten: granen (incl. zaaigranen), tabak, groente en fruit (vers en gedroogd), suiker, vee en vlees, zuivelproducten en hout. Bovendien bestond er volgens Frankrijk behoefte aan een comité van plaatsvervangers, hetwelk richtlijnen zou moeten geven aan de productencommissies, voor de coördinatie zorg zou moeten dragen en voorstellen van meer algemene aard zou moeten doen. Duitsland wilde naast de productencommissies eveneens een coördinerend lichaam instellen, doch gevoelde bovendien behoefte aan een werkgroep welke in aansluiting op de werkzaamheden der Interim Working Party de agrarisch-economische problemen nader zou bestuderen. Italië kwam met een soortgelijk voorstel, doch wenste tevens de commissie van experts te belasten met de institutionele vragen, de verhouding met derde landen en de beoordeling van de implicaties der eenwording op financieel terrein, t.a.v. de tariefpolitiek, de handel, het transport en de werkgelegenheid. België sloot zich bij deze landen aan en stelde, dat het mogelijk moest zijn de hiergenoemde voorstellen te harmoniseren en aldus te komen tot een vermoedelijk voor de gehele vergadering aanvaardbaar voorstel.

Engeland sloot zich bij het standpunt van Nederland aan. De heer Nutting, Under Secretary of State for Foreign Affairs, stelde vast, dat thans het stadium bereikt was waarbij het verrichten van verdere studies slechts zin zou hebben, indien eerst enige politieke beslissingen waren genomen. Hij meende, dat de vergadering zich gesteld zag voor de principiële beslissing in welke organisatorische constructie het vraagstuk der marktunificatie moet worden aangevat. Drie mogelijkheden werden door de heer Nutting terzake genoemd:

- a. het aanvaarden van een boven-nationaal gezag;
- b. het creëren van een organisatie ad hoc;
- c. een verwijzing naar de O.E.E.C..

De Engelse vertegenwoordiger verklaarde voorts, dat, indien men zich zou uitspreken voor een organisatie op intergouvernementele basis — dus ten gunste van de sub b vermelde oplossing — men een naast de O.E.E.C. overbodige organisatie zou oprichten, hetgeen — zoals ook Nederland had opgemerkt — te vermijden ware. In dat geval achtte hij dan ook een verwijzing naar de O.E.E.C. geboden.

De andere landen, voorzover zij zich uitspraken, bleken zich nauw bij het Duitse standpunt aan te sluiten. In dit verband zij volstaan met op te merken, dat Ierland zich in het geheel slechts matig geïnteresseerd betoonde. Griekenland beklemtoonde, evenals Turkije, dat alsnog producten zouden moeten worden opgenomen welke voor de economieën van bepaalde landen van fundamentele betekenis zijn. Zwitserland achtte een verwijzing naar de O.E.E.C. gewenst en vestigde er de aandacht op, dat het extra-Europese verkeer voor Europa tenminste even belangrijk is als het intra-Europese.

Naar aanleiding van de discussie over het tweede agendapunt — de wijze van organisatie en unificatie der Europese landbouwmarkten — merkte de president op, dat er duidelijk twee meningen tegenover elkander stonden. Enerzijds die van Italië, Frankrijk en Duitsland, welke landen terstond wilden overgaan tot het instellen van een redactiecommissie, tot taak hebbend de voorstellen dezer landen tot één geheel om te smeden en voorts te zien, in hoeverre aan de Nederlandse en Engelse wensen tegemoet zou kunnen worden gekomen; anderzijds de Nederlandse opvatting, dat men zich in de plenaire zitting zou moeten uitspreken over de structuur en de bevoegdheden van de organen welke noodzakelijk zijn om de organisatie en unificatie van de Europese landbouwmarkten tot stand te brengen.

Bij de aanvang van de volgende zitting werd Nederland in de gelegenheid gesteld een verklaring af te leggen, waarin de Nederlandse visie nogmaals uitvoerig werd uiteengezet. Voor de tekst hiervan moge worden verwezen naar bijlage 6. Nadat Denemarken zich voor het Italiaanse standpunt had uitgesproken, verklaarde de vertegenwoordiger van het Verenigd Koninkrijk, het Nederlandse standpunt onderschrijvend, dat thans drie voorstellen ter tafel lagen:

dat van Italië, vooral gericht op het bijeenroepen van commissies van experts voor het doen verrichten van

technische studies en ter behandeling van de politieke zijde van het vraagstuk;

dat van Frankrijk en Duitsland, zich nauw bij de Italiaanse visie aansluitend, doch vooral de nadruk leggend op het verrichten van productenstudies;

het voorstel van Nederland, gericht op het nemen ener beslissing over de institutionele opzet.

Nadat van Zwitserse zijde de mogelijkheid was geopperd een zeer voorlopige organisatie op te zetten, welke in geen geval mocht vooruitlopen op de vorm van een mogelijke definitieve organisatie, diende Frankrijk een nieuwe ontwerp-resolutie in. Daarbij werd als mandaat voor de redactiecommissie vastgesteld:

1. de bepaling van de aard en de vorm van de Interim Werkgroep, welke voorstellen zal moeten doen terzake van de doeleinden van de voorgestelde marktorganisatie;

de aard, vorm en bevoegdheden van de instellingen waaruit deze organisatie zal bestaan;

de stadia welke doorlopen zouden moeten worden teneinde tot een unificatie te komen.

2. het tijdschema voor deze werkzaamheden vast te stellen.

Nederland verklaarde zich in grote lijnen met dit voorstel te kunnen verenigen, waarna de redactiecommissie werd gevormd, die tot taak kreeg de tekst te formuleren van het mandaat voor een nieuw op te richten Interim Werkgroep. Gelijktijdig met de bespreking in deze Commissie heeft de plenaire Conferentie zich beziggehouden met de productenlijst opgesteld door de oude Interim Werkgroep, aan welke de voorbereidende studies van documentaire aard voor de Ministersconferentie waren opgedragen.

Zowel de besprekingen in de redactiecommissie als in de plenaire Conferentie hadden een stroef verloop. Met betrekking tot de productenlijst werd door Nederland gesteld, dat het tijdstip nog niet was aangebroken om terzake een beslissing te nemen. Hieraan werd toegevoegd, dat Nederland evenwel nimmer een limitatieve lijst had aanvaard. De ondergetekende vestigde er de aandacht op, dat de nauwe samenhang welke er tussen de verschillende agrarische producten en tussen de grondstoffen en de eindproducten bestaat elke beperking in beginsel ontoelaatbaar maakt en dat een beslissing terzake nutteloos is, indien men zich niet vooraf in principe heeft uitgesproken over de aard der marktorganisatie. De grote meerderheid der landen was echter van mening, dat men met de door de Interim Werkgroep 1952 opgestelde lijst — zij het onder beklemtoning van het indicatieve karakter ervan — diende te beginnen. Op voorstel van België was men bereid besprekingen te openen over de opstelling van een tweede productenlijst.

Van Franse zijde is toen voorgesteld, dat de Conferentie zou besluiten de op te richten Interim Werkgroep voorstellen te doen uitwerken voor de gemeenschappelijke organisatie van de markten der zeven productengroepen alsook een aanvullende lijst te laten opstellen van producten die in het economische leven van verschillende der deelnemende landen van essentiële betekenis zijn en t.a.v. deze producten eveneens voorstellen te doen uitwerken.

De ondergetekende heeft zich — onder beklemtoning van het Nederlandse standpunt — teneinde de Conferentie niet te doen mislukken, bereid verklaard het Franse voorstel te aanvaarden op de volgende voorwaarden:

in de resolutie zou duidelijk tot uiting moeten komen, dat het uiteindelijke doel is te komen tot een eenheidsmarkt voor alle landbouwproducten;

het institutionele vraagstuk moet grondig worden bestudeerd;

de productenstudies moeten worden uitgebreid en dienen mede te omvatten het verband tussen de producten onderling en de relaties met het economische leven buiten de landbouw;

de Interim Werkgroep moet binnen een bepaalde termijn verslag uitbrengen aan de Conferentie.

In de redactiecommissie bleek aanvankelijk de kloof tussen de Franse, de Duitse en de Italiaanse zienswijze enerzijds en de Nederlandse anderzijds moeilijk te overbruggen. Nadat evenwel voorafgaande aan een tweede zitting vooroverleg was gepleegd tussen de vier landen, slaagde de Commissie er spoedig in een mandaat-tekst voor de werkgroep op te stellen.

In de slotzitting op 20 Maart werd de ontwerp-tekst van het mandaat voor de op te richten Interim Werkgroep 1953 na enige amendering goedgekeurd. Dit mandaat luidt als volgt.

A. Vooreerst zullen bij de organisatie der agrarische markten betrokken worden de producten of groepen van producten welke door de Werkgroep 1952 zijn voorgesteld.

B. Een Interim Werkgroep 1953 wordt opgericht, welke op basis van de resultaten van de Interim Werkgroep 1952 aan de a.s. Ministersconferentie voorstellen zal moeten doen betreffende:

1. de wijze van organisatie der Europese markten en de wijze van unificatie.
2. de structuur en de bevoegdheden van de instellingen welke noodzakelijk zijn om de voorziene organisatie en unificatie door te voeren.
3. de relaties tussen de deelnemende landen en derde landen die een bijzondere band met de Gemeenschap wensen, alsmede met andere niet-deelnemende landen.

C. De werkgroep heeft mede tot taak een nieuwe beperkte lijst van producten op te stellen, op welke dezelfde procedure zal worden toegepast.

Engeland verklaarde zich bereid tot medewerking aan het institutionele onderzoek, doch reserveerde zijn positie voor wat betreft de productenstudies, terwijl Ierland verklaarde zich niet verplicht te achten aan de studies mede te werken. Zwitserland accepteerde het mandaat onder het uitdrukkelijke voorbehoud, dat het zich hierdoor niet gebonden achtte aan methoden of instituten die de Interim Werkgroep als noodzakelijk zou kunnen voorstellen.

Ten slotte werd besloten, dat de President der vergadering omstreeks 15 April de Interim Werkgroep 1953 bijeen zou roepen en gemachtigd is de nieuwe Ministersconferentie uit te schrijven, hetgeen vóór 31 October a.s. zal moeten geschieden.

Na afloop der Conferentie van de zeventien werd op 20 Maart opnieuw overleg gepleegd tussen de zes Ministers. Daarbij werd besloten, dat in de maand Juni een volgende bijeenkomst der zes Ministers van Landbouw zou plaatsvinden, waartoe van Franse zijde het initiatief zou worden genomen. Minister Fanfani was van mening, dat ook deze bijeenkomst zich uitsluitend met de problematiek der zeventien zou mogen bezighouden. Deze bijeenkomst heeft niet plaats gevonden.

De Conferentie in Maart j.l. heeft de tijdens de Voorbereidende Conferentie opgedane ervaring bevestigd. Duidelijk is aan het licht gekomen, dat het aan de orde stellen van de vorming van een landbouwgemeenschap als "gangmaker" vooral voor de eenwording van West-Europa op economisch gebied geen perspectief biedt. Immers, het feit, dat de besprekingen in zuiver agrarisch verband gehouden worden en zich uit dien hoofde onvoldoende kunnen losmaken uit de belangensfeer van slechts één der partijen die bij een integratie zijn betrokken, nl. de producent, is hiervoor in hoge mate verantwoordelijk. Dit feit heeft er zeer toe bijgedragen, dat niet slechts de zeventien landen geen overeenstemming kunnen bereiken over de wezenlijke vraagstukken, doch, en dit is van beslissende betekenis, dat ook de Ministers van Landbouw der zes landen — geconfronteerd met de geschetste zeer belangrijke evolutie in het kader dier landen — ter zake niet tot een gemeenschappelijk standpunt kunnen komen.

De door de Conferentie van Maart j.l. aan een nieuwe werkgroep — de Interim Werkgroep — gegeven

opdracht vormt hiervan een duidelijk bewijs. Aan deze opdracht te voldoen, zonder dat men daarbij kan steunen op duidelijke uitspraken t.a.v. enkele principiële punten, legt aan dit Comité een uiterst zware taak op. Aan het gegeven mandaat kleven evenwel nog andere bezwaren. Uit de discussies en uit het mandaat zelf komt immers onmiskenbaar het streven tot uiting om een geleidelijke éénwording der nationale agrarische economieën productsgewijze aan te vatten.

De bezwaren die zijn aan te voeren tegen een opzet, welke niet een zo wijd mogelijk vlak bestrijkt, i.c. de gehele landbouw en de voedselvoorziening en dus alle agrarische producten omvattend, zijn herhaaldelijk beklemtoond. Reeds eerder werd betoogd, dat men bij een productsgewijze aanvatting de nauwe samenhang miskent die tussen de talrijke productierichtingen in de landbouw bestaat, hetgeen het van economisch gezichtspunt bezien belangrijkste doel van de integratie — een verhoging van de productiviteit — zeer ernstig in gevaar brengt. Voor dit doel toch is het onontbeerlijk, dat een sanering van Europa's economische structuur plaatsvindt, een conclusie, waarop in de onlangs verschenen jaarrapporten van de O.E.E.C. en de E.C.E. sterk de aandacht is gevestigd. Voor deze structurele vernieuwing is het noodzakelijk dat de door de talrijke beschermende maatregelen kunstmatige prijsverschillen tussen de landen, doch vooral de onjuiste prijsverhoudingen tussen de verschillende takken van productie onderling, geleidelijk aan worden geëlimineerd. Slechts op deze wijze kan de prijsvorming weer met vrucht zijn oude rol van belangrijke indicator voor het economische leven vervullen. Stelt men daarentegen een "organisation des marchés agricoles" voorop (waarbij het begrip "marché" betrekking heeft op het product) en die slechts een beperkt assortiment van producten zal omvatten, dan scheidt dit juist een belangrijke hinderpaal voor de te bevorderen economische wisselwerking tussen de verschillende productierichtingen.

Van betekenis is voorts, dat een methodiek waarbij men per product of productengroep tot enig resultaat wil komen voorbijgaat aan het feit, dat het moderniseren van Europa's economische structuur veel méér vereist dan het ontwerpen van marktorganisaties in enigerlei vorm. Ook het wegnemen der economische staketsels tussen de landen en het herstellen van de prijsvorming als richtsnoer voor een efficiëntere aanwending der productieve krachten is, hoe belangrijk op zichzelf, onvoldoende. Dat dit met name voor de landbouw geldt zal door niemand worden bestreden, doch meer in het algemeen gesteld is de ondergetekende van mening, dat een geleidelijke eliminatie van de op nationale voet getroffen regelingen, dus van het nationale beleid, onontkoombaar leidt tot een geleidelijke ontwikkeling van een gemeenschappelijk beleid. Dat men bij de vorming van dit laatste vele goede elementen uit het nationale beleid zal kunnen overnemen spreekt vanzelf. Gewaakt dient evenwel te worden tegen de overname van verstarrende — de eigenlijke protectionistische — elementen; elk beleid dient gericht te zijn op een geleide en geleidelijke aanpassing.

Ten slotte zij nog een enkel woord gewijd aan de positie waarin thans de besprekingen over de landbouwingegratie zijn komen te verkeren.

Hoewel van de werkzaamheden van de Interim Werkgroep weinig positiefs verwacht mag worden, moet het niettemin van belang worden geacht, dat Nederland vooralsnog aan deze werkgroep blijft medewerken. Voor een beoordeling van de Nederlandse positie terzake is de ontwikkeling in het kader van de zes, zoals die sinds September van het vorig jaar is opgetreden, onverminderd het uitgangspunt. Nadat te Luxemburg het Nederlandse standpunt is aanvaard dat de politieke en een (algemene) economische integratie hand in hand moeten gaan, heeft de Nederlandse regering in een drietal Memoranda — resp. van 11 December, 14 Februari en 5 Mei j.l. — de vijf andere Regeringen haar gedachten over een algemene economische integratie kenbaar gemaakt. Van grote betekenis is, dat zij in het laatste Memorandum de integratie per sector ondergeschikt stelt aan de methodiek der tariefsgemeenschap.

De centrale gedachte die hieraan ten grondslag ligt is dezelfde als die waarom van Nederlandse zijde bij de landbouwbesprekingen te allen tijde is gewezen op de noodzaak om de landbouw in een zo breed mogelijk vlak — dus alle producten omvattend — bij het werk te betrekken. Het uitgangspunt hierbij is de noodzaak om niet alleen de barrières tussen de landen, maar ook en vooral die tussen de verschillende productierichtingen te doorbreken, teneinde de rol van de prijsvorming als indicator voor de internationale arbeidsverdeling te herstellen.

Het zeer grote belang voor een land als het onze, juist op het gebied van een economische eenwording,

wordt in steeds bredere kringen ingezien. Men zal om die reden van Nederlandse zijde de bereidheid moeten bezitten en tonen, zo nodig, hiervoor zekere offers te brengen. De in de Nederlandse voorstellen voor een "marché commun" vervatte gedachte van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, welke de landen met betrekking tot de vorming van deze markt dragen, biedt hiertoe het geschikte uitgangspunt. Het in deze voorstellen vermelde readaptatiefonds, dat aan het principe van de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid inhoud moet verlenen, is uit dien hoofde van bijzonder belang, immers de basis voor het gemeenschappelijk beleid. Een readaptatiefonds, onder Europese verantwoordelijkheid werkzaam, zal een belangrijk middel kunnen zijn om ook in de agrarische sector der nationale economieën de achterstand in ontwikkeling op te heffen, die een der belangrijkste hinderpalen vormt voor de verwezenlijking van de gemeenschappelijke markt.

Ten slotte zij opgemerkt, dat, nu gebleken is, dat enerzijds de besprekingen geen aanleiding geven tot een op gang brengen van de economische integratie en anderzijds de Nederlandse regering met kracht deze eenwording op economisch terrein aan de orde stelt, de positie van Nederland bij de landbouwbesprekingen in zoverre is gewijzigd, dat het accent niet langer bij "de sector" ligt. Dit betekent, dat, indien bij de landbouwbesprekingen eventueel aspecten van meer principiële aard aan de orde zouden komen — bijv. de institutionele vormgeving —, door Nederland hiervan duidelijk blijkt gegeven moet worden.

De Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening,

MANSHOLT.